

Historiozofia Cieszkowskiego. Fazy historiozofii

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: A. Cieszkowski, *Ojciec nasz*, t. I, tłum. Fiszer i Majewski, Poznań 1922, s. 145–147.

Historiozofia Cieszkowskiego. Fazy historiozofii

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Banalne stwierdzenie, iż „Hegel wielkim filozofem był” jest powszechnie znane. Czy wiesz jednak, że jego doktryna wywarła w swych czasach wpływ tak wielki, że nie można było jej zignorować, a wręcz należało się do niej odnieść? Heglizm oddziaływał silnie, co dotyczy również filozofów polskich. Gdy wielki filozof zmarł na cholerę w roku 1831, nawet nie mógł się spodziewać, że polska myśl filozoficzna kolejnych dekad będzie od jego twierdzeń całkowicie uzależniona. Bez wątplenia najwybitniejszym tego przykładem jest August Cieszkowski.

Twoje cele

- Zdefiniujesz, czym jest historiozofia.
- Poznasz najbardziej reprezentatywną koncepcję polskiej filozofii narodowej.
- Przeanalizujesz zmiany, jakie do Hegłowskiej filozofii historii wprowadził Cieszkowski.
- Porównasz historiozoficzne koncepcje Hegla i Cieszkowskiego.

Przeczytaj

Co to jest historiozofia?

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Historiozofia, zwana też filozofią dziejów lub filozofią historii, zajmuje się ogólnym, filozoficznym namysłem nad dziejami ludzkimi. Historyk bada poszczególne fakty historyczne, szuka powodów, dla których zaistniały, łączy je w związki przyczynowo-skutkowe. Historiozof ma nieco szerszą płaszczyznę badań. Jego celem jest poszukiwanie ogólnych prawideł dziejowych, mechanizmów, według których toczą się ludzkie dzieje, a także wskazywanie, na czym polega ich sens i cel. W takim ujęciu można powiedzieć, że pomiędzy przedstawicielami obu dyscyplin zachodzi swoista symbioza. Pierwszy dostarcza obszernych materiałów dla drugiego, zaś drugi ukazuje głębszy sens badań, jakich dokonuje ten pierwszy, wskazując ich szerszą perspektywę.

Szybka powtórka z historiozofii Hegla

Jedną z najchętniej analizowanych koncepcji historiozoficznych pozostaje ta zaprezentowana przez Hegla. Jest również najchętniej badaną dziedziną jego systemu filozoficznego i uchodzi za najbardziej przystępną. Wynika to między innymi z faktu, że Heglowskie *Wykłady z filozofii dziejów* nie są książką napisaną przez samego Hegla. Jako że filozof zmarł przed zapowiadany, systematycznym wykładem zagadnień historiozoficznych, jeden z jego uczniów (Edward Gans) podjął się żmudnej pracy porządkowania notatek pozostawionych przez filozofa, a także tych, które na wykładach poczynili jego studenci.

Przypomnijmy główne założenia tej koncepcji. Zgodnie z podziałem przyjmowanym w całym systemie, duch przejawia się w trzech sferach: ducha subiektywnego (człowieka), ducha obiektywnego (np. narodu) i ducha absolutnego (**Absolutu**, który przez religię zwany jest Bogiem).

Zbiór konkretnych ludzi (duchów subiektywnych) zrzesza się w dany naród (czyli jedną z form ducha obiektywnego), zaś ogół wszystkich istniejących ludzi (czy dokładniej – jaźni istniejących ludzi) jest agregatem, kolektywem stanowiącym wieczny, pozaczasowy Absolut (wielką, boską wszechjaźń). Absolut jest ze swej natury absolutnie wolnym, w pełni świadomym samego siebie rozumem. Wolność i rozumność przysługują mu immanentnie.

Człowiek natomiast, jako istota skończona i ograniczona, musi stopniowo odkrywać swoją wolność i rozumność. Jak zatem pogodzić ze sobą dwie kwestie: to, że człowiek stopniowo

odkrywa te dwie idee, czego dokonuje w czasie, oraz to, że wieczny, pozaczasowy i niezmienny Absolut stanowi agregat skończonych, czasowych, ludzkich umysłów, który od zawsze jest w pełni świadomy samego siebie? Na tę kwestię odpowiada fenomen zwany **historią**.

Duch absolutny pozostaje kolektywnym połączeniem ludzkich umysłów, nie bierze jednak bezpośredniego udziału w historii (jest przecież pozaczasowy). On jedynie „przegląda się w dziejach”, a więc widzi w kategorii czasu, jak za pomocą niższych form ducha doszedł do swej wiecznej, pełnej doskonałości. Właściwym uczestnikiem dziejów jest więc duch subiektywny (człowiek), który w dziejach (czyli w pewnym upływającym czasie) odkrywał dwie wspomniane idee. Człowiek jest jednak istotą kruchą, skończoną, ograniczoną. Ma wpływ na historię tylko dlatego, że pozostaje obywatelem państwa i częścią danego narodu (ducha subiektywnego), który odgrywa pewną rolę w całości dziejów ludzkich.

Aby wskazać w jaki sposób idee wolności i rozumności doszły do swej pełnej realizacji, wystarczy – tłumaczy Hegel – przeanalizować historię powszechną i stare atlasy historyczne pod kątem tego, jak konkretne narody stopniowo je rozwijały.

Oczywiście Hegel nie będzie po kolei analizował historii każdego narodu, jaki tylko kiedykolwiek zaistniał. Nie jest przecież historykiem, lecz historiozofem. Nie zajmuje się opisem dziejów powszechnych, ale śledzeniem procesu, w wyniku którego zrealizował się sens dziejów. Stąd ich prosty podział na cztery etapy.

Pierwszy to okres dzikich ludów Wschodu, w których prawdziwie wolny był tylko przywódca. Jego wola była powszechnie obowiązującym prawem. Jest to „dziecięcy okres świata”, w którym dominuje ustrój despotyczny.

Drugi okres to czas antycznej Grecji, w której z założenia wolny był każdy człowiek, chociaż nie każdego uważano za człowieka. Istniało przecież niewolnictwo. Jest to czas ustroju demokratycznego i „młodzieńczy wiek świata”, w którym zaczyna rozwijać się filozofia i nauka (rozumność ludzka).

Trzeci okres to czas Rzymu, kiedy każdy uważany był za człowieka, lecz prawdziwą wolnością cieszyli się tylko pełnoprawni obywatele. Rzymianie rozwinęli greckie osiągnięcia, ustrój zmienił się na arystokratyczny, zaś świat wszedł w „wiek dojrzały”.

Ostatnim okresem dziejów była epoka germańsko-chrześcijańska, a więc kultura zbudowana na ruinach Rzymu przez nową cywilizację, reprezentowaną głównie przez germańskich zdobywców. Jej najpełniejszym wyrazem były współczesne Hegłowi Prusy, w których wolnością cieszył się każdy obywatel. Konstytucja, stanowiąca urzeczywistnienie rozumu, zrównała wszystkich wobec prawa (nawet króla, była to bowiem monarchia konstytucyjna), zaś moralność, wyrastająca ze zreformowanego protestantyzmu chrześcijańskiego, uczyniła wszystkich ludzi równymi sobie braćmi. Dwie główne idee

doszły więc do swej pełnej realizacji, były z jednej strony sankcjonowane przez państwo, a z drugiej – zabezpieczone przez religię.

Na tym – w ujęciu Hegla – kończy się historia. Idee wolności i rozumności doszły do swej pełnej realizacji, a Absolut może obserwować drogę, dzięki której uzyskał swą pełnię. Oczywiście nie oznacza to, że w przyszłości żadne wydarzenia historyczne nie będą miały już miejsca. One są po prostu tak samo nieistotne, jak historyczne wydarzenia dotyczące narodów, które nie brały udziału w głównym procesie dziejów. Dziejowy cel został zrealizowany, zaś wszystko, co będzie miało miejsce po nim, jak i to, co działo się niejako „obok” niego, nie ma najmniejszego znaczenia.

Jak poprawić Hegla, aby był zgodny z doktryną Hegla?

Jak już zostało wspomniane, heglizm wzbudził wielką fascynację i nie można było przejść obok niego obojętnie. Dotyczyło to również filozofów polskich, dla których rozpoczynała się właśnie epoka romantyzmu. Myśl niemieckiego filozofa budziła w nich skrajne emocje. Z jednej strony Hegel był nienawidzony, zwłaszcza przez wielu polskich [mesjanistów](#) filozoficznych, bowiem widzieli oni w nim dosadny przykład skrajnego racjonalizmu niemieckiego, który jest jałowym, bezproduktywnym mędrkowaniem uniemożliwiającym zrozumienie czegokolwiek. Z drugiej strony budził uwielbienie polskich [filozofów narodowych](#), którzy równocześnie czuli przymus poprawienia wielu jego wątków. Mówiąc krótko: trudno im było się Heglem nie fascynować, a jeszcze trudniej – zgadzać się z jego wieloma twierdzeniami, zwłaszcza tymi dotyczącymi historiozofii.

Jak można było przystać na heglowski kult rozumu, który sankcjonował rzeczywistość, w której Polacy są uciskani pod trzema zaborami? Jak można było zgodzić się na apoteozę państwa Pruskiego, które było jednym z naszych ciemieńców, jak wreszcie na przekonanie o końcu historii w chwili, gdy naród polski nie tylko nie odegrał w procesie dziejowym żadnej wielkiej roli, ale wręcz nie posiadał własnego państwa? Co to wszystko miało wspólnego z rozumnością i wolnością? Każdy z polskich filozofów narodowych fascynował się więc Heglem, ale wyrażał także opinię o konieczności poprawienia jego nauki. Najwybitniejszym i najbardziej znanym dziś przykładem tych tendencji pozostaje myśl filozoficzna Augusta Cieszkowskiego.

Cieszkowski podzielał typowo romantyczne uwielbienie Hegla i jego myśli. Podobnie jak inni przedstawiciele filozofii narodowej, widział w jego systemie „filozofię ostateczną”, najdoskonalszą, stanowiącą system ostatni – wyjaśniający całą rzeczywistość. Zgłaszał jedynie wątpliwość co do jego historiozofii, mniemał, że gdyby tylko Hegel żył nieco dłużej, sam zauważyłby i poprawił nieścisłości, które z miejsca dało się zauważyć.

Cieszkowski stwierdził, że niemiecki filozof dopuścił się dwóch zasadniczych niedociągnięć. Po pierwsze – nie zastosował do rozważań o dziejach własnej [metody dialektycznej](#). Jako że miała to być metoda doskonała i uniwersalna, powinna przejawiać się

we wszystkich sferach jego systemu. Dzieje ludzkie powinny więc dzielić się na trzy epoki, nie na cztery. Po drugie – Hegel wykluczył ze swych rozważań przyszłość, mylnie uznając, że jest ona niepoznawalna, a właściwy sens dziejów już się zrealizował. Cieszkowski postanowił więc doprecyzować te kwestie, co uważał za poprawki czysto kosmetyczne. Jednak w ich efekcie stworzył własny, oryginalny system historiozoficzny.

Dzieje ludzkie muszą dzielić się na trzy epoki, z których pierwsza, czyli specyficznie rozumiana „starożytność”, odpowiada tezie w dialektyce heglowskiej. Jest to więc epoka tetyczna. Druga, czyli „średniowiecze”, odpowiadająca antytezie, stanowi epokę antytetyczną. Trzecia, którą będzie przyszłość, stanowić musi syntezę dwóch poprzednich, a więc epokę syntetyczną.

Właśnie dzięki temu, że dysponujemy metodą dialektyczną, przyszłość okazuje się całkowicie poznawalna – wszak synteza jest niczym innym, jak połączeniem i pogodzeniem tezy i antytezy, zniesieniem różnic i napięć między nimi, a także sumą obydwu.

Aby lepiej zrozumieć ten nowy podział, przyjrzyjmy się charakterystykom poszczególnych epok. Jako że historia jest nauką o przeszłości człowieka, „starożytność” rozpoczyna się wraz z pojawieniem się Adama i Ewy, trwa zaś aż do czasów Chrystusa. Był to czas pierwszych ludzi i narodów, w którym człowiek poznawał świat bezpośrednio: przez zmysły, empirycznie i sensualnie. Zatem to Epoka Bytu, zmysłowości, która wyraża się w sztuce i przeżywaniu. Możemy więc nazywać ją także Epoką Piękną lub Epoką Adama.

Jej kres nastał wraz z misją Jezusa, który pozostawił prawdy objawione i nauczał o Królestwie Bożym, wizji raj, który w ludzkiej interpretacji istnieje gdzieś w zaświatach i jest dostępny po śmierci. Tak rozpoczęło się „średniowiecze”, Epoka Chrystusa, które trwa w zasadzie do czasów Cieszkowskiemu współczesnych. Jest więc teraźniejszością, tak jak „starożytność” była przeszłością. W tych czasach następuje wielki rozkwit ludzkiego rozumu, rozwijają się filozofia i nauka, wyrażane poprzez myślenie abstrakcyjne. Zatem to zatem Epoka Myśli, a także Epoka Nauki. Podczas gdy „antyk” był czasem bezpośredniego poznawania świata i przeżywania go (Epoka Piękną), „średniowiecze” jest czasem badania rzeczywistości, a więc Epoką Prawdy.

Opisaliśmy epokę tetyczną i antytetyczną, wywnioskujmy więc za Cieszkowskim, jak ma wyglądać przyszłość, czyli epoka syntetyczna. Tak jak syntezą uczucia i rozumu jest wola, syntezą myśli i bytu jest czyn. Będzie to zatem Epoka Czynu, a więc ten etap dziejów, w którym człowiek, na podobieństwo Boga, będzie każdą swą myśl przeobrażał w czyn. Syntezą piękną i prawdy jest dobro, będzie to więc Epoka Dobra. Zakończą się wszelkie konflikty pomiędzy państwami, nastaną powszechne braterstwo zjednoczonych narodów i Królestwo Boże na ziemi, które zapowiadał Chrystus, a które wciąż jest błędnie interpretowane jako „zaświaty” lub „życie po śmierci”.

Tu pojawia się inna ważna zmiana w rozumieniu Heglowskich pojęć. O ile Hegel uważał, że to Absolut uzyskuje pełnię dzięki poświęceniom i krwawym ofiarom, jakie ludzie i narody

ponoszą w dziejach, o tyle Cieszkowski uznał, że to ludzkość ma się doskonalić. Stwierdził też, że Absolut jest niczym innym, jak chrześcijańskim Bogiem, z którym ludzkość ma się zjednoczyć. Dodać należy, że Hegla nie obchodziło szczęście ludzi – wolność i rozumność miały się zrealizować jedynie w państwie pruskim, któremu pokornie służyć muszą wszyscy jego obywatele. Cieszkowski z kolei uznał, że przyszłość ma przynieść szczęście i pomyślność wszystkim narodom, bo dopiero wtedy zakrólują rozumność i wolność, zaś historia dobiegnie końca.

Słownik

Absolut (heglowski)

kluczowe pojęcie filozofii heglowskiej; Hegel rozróżniał trzy stopnie ducha: duch subiektywny (pojedynczy człowiek – dusza jednostkowej jaźni), duch obiektywny (na przykład całe narody, stanowiące agregaty duchów subiektywnych – najwyższą formą jego objawiania się i samoorganizacji jest państwo) i duch absolutny (Absolut – niczym nieuwarunkowana, najwyższa forma ducha); w czasowej historii pozaczasowy duch absolutny wykorzystuje duchy subiektywne i obiektywne, aby dążyć do własnej pełni – uświadomić sobie pełnię swej wolności, a więc pełnię swej istoty; zdaniem Hegla duch absolutny przejawia się w trzech sferach: filozofii (dążącej do odkrycia Absolutu), sztuce (dążącej do przedstawienia Absolutu) i religii (która przedstawia Absolut jako Boga); każdy polski filozof narodowy bez wyjątku utożsamiał heglowski Absolut z Bogiem chrześcijańskim

filozofia narodowa

filozofia, której celem jest wyrażenie ducha własnego narodu, wskazanie co przesądza o jego niepowtarzalności, unikatowości, ale także o jego roli w dziejach i miejscu pomiędzy innymi narodami; w myśli polskiej wystąpiła w romantyzmie, głównie w latach 1838–1848, gdy koniecznym stało się przetrwanie naszej świadomości narodowej pod zaborami; jej głównymi przedstawicielami byli: August Cieszkowski, Bronisław Ferdynand Trentowski, Karol Libelt, Edward Dembowski

historiozofia (filozofia historii, filozofia dziejów)

dziedzina filozofii zajmująca się filozoficznym namysłem nad dziejami (historią); w odróżnieniu od naukowej historii nie zajmuje się badaniem i analizowaniem pojedynczych faktów, lecz szuka głównych mechanizmów i powtarzających się motywów w dziejach ludzkich; pyta o sens i cel ogólnie rozumianej historii, stara się także (na mocy odkrywanych w dziejach praw i tendencji) wnioskować o tym, jak będzie wyglądała przyszłość

mesjanizm

rodzaj namysłu religijno-filozoficznego, w którym uprzednio wskazany mesjasz (jednostkowy, jako mąż Opatrzności, lub zbiorowy, jako naród wybrany) wie dzie ludzkość,

poprzez czasy burzy i naporu, ku świetlanej przyszłości; mesjanizm może łączyć się z millenaryzmem (idea Królestwa Bożego na ziemi, które nastanie po okresie ciężkich przejść) czy z pasjonizmem (motywy cierpień, jakie muszą spadać na jednostkę czy cały naród)

metoda dialektyczna (Hegla)

ogólne prawo rozwoju i metoda niemieckiego filozofa Georga Wilhelma Friedricha Hegla, w myśl której jako pierwsza pojawia się teza, wyrażająca pewien pogląd czy twierdzenie, później zaś następuje przeciwstawna do niej antyteza, zaś swoiste napięcie między nimi zostaje zniesione dzięki syntezie, która łączy dwa pierwsze czynniki, stając się nową tezą na wyższym już poziomie; za pomocą tej metody Cieszkowski reformował heglowską wizję dziejów, dzieląc historię na trzy epoki – tetyczną, antytetyczną i syntetyczną

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią poniższego audiobooka. Zastanów się, czy zaprezentowany przez Cieszkowskiego podział jest logiczny. Rozważ także, czy w niektórych jego punktach nie wydaje ci się on podziałem sztucznym. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P10LcXtpc>

Fazy historii w historiozofii Cieszkowskiego

Cieszkowski zapowiadał, że chce poprawić tylko dwie kwestie Hegłowskiej filozofii dziejów, w rezultacie jednak stworzył własny, oryginalny system historiozoficzny. Zastosował metodę dialektyczną Hegla w namyśle nad dziejami, a zatem podzielił je na trzy epoki: tezę, antytezę i syntezę, czy też: epokę tetyczną, antytetyczną i syntetyczną. W ten sposób uzyskał podział dziejów na przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. Dwa pierwsze okresy stanowiły specyficznie rozumiane „starożytność” i „średniowiecze”. W epoce tetycznej i antytetycznej dominowały inne, przeciwstawne sobie władze ducha, przyszłość zaś musi stanowić ich syntezę. W tym ujęciu są to kolejno: Epoka Czucia (czy też Epoka Uczucia), Epoka Myśli i Epoka Woli. Ponieważ dominowały w nich inne władze poznawcze, musiały się w nich rozwijać inne sfery ludzkiej działalności. Są to zatem także epoki: Sztuki, w której ujście znajdują uczucia i przeżywanie świata; Nauki, a zwłaszcza Filozofii, w których manifestuje się siła ludzkiego intelektu i chęć badania rzeczywistości; oraz Czynu, będącego materialną, faktyczną realizacją woli. W pierwszej z tych epok człowiek doświadcza świata bezpośrednio, swoimi zmysłami, a więc poprzez praktykę, w drugiej natomiast robi to w sposób czysto abstrakcyjny, naukowy, a zatem poprzez teoretyczny namysł. Dialektyczną sumą teorii i praktyki, czyli myśli i działania, jest czyn. Stąd kolejne nazwy epok: Epoka Bytu, Epoka Myśli i Epoka Czynu. Ta ostatnia rozumiana jest jako substancjalna jedność teorii i praktyki, przejawiająca się w tym, że każda ludzka myśl z miejsca realizuje się w rzeczywistości. W pierwszej, zmysłowej epoce urzeczywistniana jest przede wszystkim idea piękna, w

drugiej – idea prawdy, a syntezą obu tych idei jest idea dobra. Dlatego inne nazwy epok to: Epoka Piękna, Epoka Prawdy i Epoka Dobra.

Te kwestie poruszył Cieszkowski w słynnej pracy *Prolegomena do historiozofii*, poświęconej korekcie Heglowskiej filozofii dziejów. Wspomnił też o wielkiej misji naszego narodu. Jak mniemał, wszelkie napięcia, jakie możemy zaobserwować pomiędzy pierwszą a drugą epoką, da się dostrzec w postawie dwóch państw. Francuzi królują w sferze praktyki, od czasów Wielkiej Rewolucji do Napoleona wykazują się niesłychanym wręcz zamięłowaniem do działania, które rewolucyjnie odmieni oblicze świata. Ich działanie nie jest jednak oparte na rozsądnym namyśle. Tego namysłu nie brakuje za to Niemcom – prawdziwym geniuszom w sferze myśli. Widać to w ich filozofii, którą pięknie rozwinęli, a która zakończyła się wraz z wielkim Heglem. Brakuje im jednak przejścia od teorii do praktyki zdolnej odmienić oblicze Europy. Każdy z tych narodów wypełnił swoją misję – pierwsi pokazali, jak wzniecać rewolucje, drudzy uczą, jak poprawnie myśleć. Należy jednak dokonać syntezy pomiędzy praktyką a teorią, syntezy, która zainicjuje trzecią i ostatnią epokę – Epokę Czynu. Ta misja przypada Polakom.

Treść *Prolegomenów do historiozofii* wyjaśnia, dlaczego nazywamy Cieszkowskiego filozofem narodowym, autor bowiem jasno wskazuje swoją przynależność do tego nurtu. Jest on jednak nie tylko filozofem narodowym, ale także mesjanistą, o czym świadczy jego inne dzieło, w którym dopełnia swoją filozoficzną wizję. Mowa o obszernej pracy *Ojcie nasz*, przedstawiającej dodatkowe nazwy poszczególnych epok. Dowiadujemy się z niej, że są to epoki: Adama, Chrystusa i Królestwa Bożego na ziemi.

Za takim podziałem przemawia kilka argumentów. Historia ludzka zaczyna się wraz z pojawieniem się na ziemi Adama i Ewy, pierwsza epoka jest więc Epoką Adama. Kolejną otwiera działalność Jezusa, jest to więc Epoka Chrystusa. Jezus jest zresztą osobą najważniejszą w dziejach ludzkich. Zakończył epokę pierwszą, rozpoczął drugą, a pozostawioną nam modlitwą *Ojcie nasz* zapowiedział, jak będzie wyglądała epoka trzecia.

Młody Cieszkowski podczas mszy świętej w 1838 roku doznał objawienia. Kiedy odmawiał wspomnianą modlitwę, zrozumiał, że ma ona głębszy, nieodkryty dotąd sens. Jej siedem prośb miało być opisem Królestwa Bożego, które nie jest żadnym życiem po śmierci czy zaświatami, lecz trzecią i ostatnią epoką dziejów. I tak na przykład prośba: „Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj” oznacza, że w Epoce Królestwa Bożego wszyscy będą mieli pracę i nie będzie głodu, tylko powszechny dobrobyt. Wynikają z tego kolejne, ostatnie już nazwy trzech epok, a więc: Epoka Boga Ojca, Epoka Syna Bożego i Epoka Ducha Świętego. Pierwszy z Trójcy Świętej stworzył świat, który

człowiek poznawał bezpośrednio, drugi był jedynym w koncepcji Cieszkowskiego Mesjaszem, trzeci zaś symbolizuje ponowne zjednoczenie się ludzkości z Bogiem i koniec historii. Aby to się stało, aby można było zainicjować trzecią epokę, Polacy muszą spełnić swoją misję dziejową.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Epoka pierwsza	Epoka druga	Epoka trzecia
Teza Epoka tetyczna	Antyteza Epoka antytetyczna	Synteza Epoka syntetyczna
Przeszłość „starożytność”	Teraźniejszość „średniowiecze”	Przyszłość
Epoka Czucia	Epoka Myśli	Epoka Woli
Epoka Sztuki	Epoka Nauki (Filozofii)	Epoka Czynu
Epoka Bytu	Epoka Myśli	Epoka Czynu
Epoka Piękna	Epoka Prawdy	Epoka Dobra
Epoka Adama	Epoka Chrystusa	Epoka Królestwa Bożego na ziemi
Epoka Boga Ojca	Epoka Syna Bożego	Epoka Ducha Świętego

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Jeszcze raz przeanalizuj, na czym polegały zmiany dokonane w obrębie Hegłowskiej filozofii dziejów przez Cieszkowskiego. Opisz, które z nich uważasz za najważniejsze, dlaczego właśnie te? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz poprawną odpowiedź. Książka, w której Cieszkowski chciał poprawić tylko dwie nieścisłości Hegłowskiej filozofii dziejów, nosiła tytuł...

☐

Ojciec nasz.

☐

Wykłady z filozofii dziejów.

☐

Prolegomena do historiozofii.

Ćwiczenie 2

Zaznacz poprawne zakończenia zdania. Cieszkowski na początku chciał poprawić tylko dwa zagadnienia Hegłowskiej historiozofii, którymi były...

☐

niezastosowanie metody dialektycznej.

☐

zastąpienie pojęcia Boga pojęciem Absolutu.

☐

pominięcie w rozważaniach zagadnień dotyczących przyszłości.

☐

apoteoza państwa pruskiego.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj odpowiednie podpisy podobiznom filozofów.

Georg Wilhelm Friedrich
Hegel

August Cieszkowski

Karol Libelt

ilustracje: domena publiczna

Ćwiczenie 4

Poniższa tabela zawiera twierdzenia dotyczące zestawienia koncepcji Hegla i Cieszkowskiego. Zaznacz w niej prawdziwe oraz fałszywe zdania.

	Prawda	Fałsz
Cieszkowski zastąpił Hegłowski podział dziejów na cztery epoki podziałem na trzy epoki.	☐	☐
Cieszkowski utożsamiał Hegłowski Absolut z Bogiem.	☐	☐
Cieszkowski, podobnie jak Hegel, był mesjanistą.	☐	☐
Cieszkowski i Mickiewicz byli dwoma największymi polskimi entuzjastami Hegla.	☐	☐
Hegel, podobnie jak później Cieszkowski, przypisywał wielką rolę dziejową Polakom.	☐	☐

Ćwiczenie 5

Przypomnij sobie tabelę przedstawiającą podział epok zaproponowany przez Cieszkowskiego w *Prolegomenach do historiozofii*. Na jej podstawie przyporządkuj podane elementy odpowiednim epokom

Epoka pierwsza

„średniowiecze”

Epoka syntetyczna

Epoka druga

Epoka Woli

„starożytność”

Przyszłość

Epoka Czynu

Epoka tetyczna

Epoka Nauki (Filozofii)

Synteza

Epoka trzecia

Epoka Uczucia

Epoka antytetyczna

Epoka Sztuki

Antyteza

Epoka Myśli

Teza

Ćwiczenie 6

Przyporządkuj trzem kolejnym epokom historiozofii Cieszkowskiego nazwy, jakimi określa je w dziele *Ojciec nasz*.

Epoka pierwsza

Syna Bożego

Dobra

Myśli

Chrystusa

Królestwa Bożego

Bytu

Piękna

Ducha świętego

Adama

Prawdy

Boga Ojca

Czynu

Epoka druga

Epoka trzecia

Przeczytaj poniższy fragment *Ojciec nasz*, a następnie wskaż zdanie, które poprawnie oddaje jego treść.

((A. Cieszkowski

Ojciec nasz

Szczep to ogromny, rozległy i silny, – niezmierną przestrzeń świata zalegający, – a przecież odpowiedniego w dziejach świata udziału dotąd pozbawiony, owszem nad podziw poniżony i sponiewierany, – jakby umyślnie przez Opatrzność do przyszłych powołań zachowany. (...)

Szczep do nowej sprawy powołany, już z natury nie swawolny, ale wolny, nie walczący, ale waleczny – do boju zawsze gotów, ale nie łaknący tego, – nie napastujący sąsiadów, choćby bez ustanku przez nich napastowany, ale ludom bliźnim z zapałem i z poświęceniem w pomoc nadbiegający nie tylko bez własnej, ale nawet wbrew własnej korzyści, (...).

Raczej obronny, niż zaczepny, nie nosił on nigdy w potocznym życiu owej nieodstępnej u Germana broni, ale owszem, ilekroć mu sąsiad pozwolił, żeleźce dzid swoich przekuwał na lemiesz. Ani zbrojny, ani rozbrojony, ani awanturniczy, ani koczujący, – ani podbojów, ani łupów chciwy, – ale owszem, pobożny i spokojny, – dobrowolny i gościnny, – wesoły i śpiewny, – w domu zamiłowany, a do ziemi nad wyraz przywiązany.

Źródło: A. Cieszkowski, *Ojciec nasz*, t. I, tłum. Fiszer i Majewski, Poznań 1922, s. 145–147.

- ☐ Cieszkowski opisuje w tekście, dlaczego naród francuski jest narodem ze wszech miar praktycznym, ale w działaniu brakuje mu dobrze przemyślanej teorii, którą winien realizować.
- ☐ Cieszkowski wskazuje w tekście, dlaczego naród niemiecki króluje na polu teorii, lecz nie jest w stanie przekuć jej w praktyczne i skuteczne działanie.
- ☐ Cieszkowski wskazuje w tekście cechy, przez które Polacy są predestynowani do

odegrani dziejowej misji, która polega na zainicjowaniu trzeciej epoki.

Cieszkowski wskazuje w tekście cechy narodu niemieckiego, przez które Hegel uznał swój kraj za taki, który w pełni zrealizował cel dziejów.

Ćwiczenie 8

Własnymi słowami wyjaśnij, na czym – w interpretacji Cieszkowskiego – miała polegać różnica pomiędzy historiozofią a filozofią dziejów.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Historiozofia Cieszkowskiego. Fazy historiozofii

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Pierwsze spory filozoficzne. Uczeń:

4) wskazuje na wybranym przykładzie na obecność poglądów filozofów starożytnych w filozofii nowożytnej lub współczesnej (np. heglizm lub filozofia procesu jako odmiana wariabilizmu).

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

7. Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Uczeń:

1) objaśnia kluczowe tezy heglowskiej historiozofii;

4) przedstawia na wybranym przykładzie wpływ heglizmu na polską filozofię romantyczną;

5) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: Wykłady z filozofii dziejów Georga Wilhelma Friedricha Hegla lub Ojciec-nasz Augusta Cieszkowskiego (dział III, 1-3, 9-10) lub Świat jako wola i przedstawienie Arthura Schopenhauera (ks. IV).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- definiuje, czym jest historiozofia;
- poznaje najbardziej reprezentatywną koncepcję polskiej filozofii narodowej;
- analizuje zmiany, jakie do Hegłowskiej filozofii historii wprowadził Cieszkowski;
- porównuje historiozoficzne koncepcje Hegła i Cieszkowskiego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- audiobook;
- rybi szkielet.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Historiozofia Cieszkowskiego. Fazy historiozofii”. Uczniowie mają się zapoznać z treściami w sekcji „Przeczytaj” i przygotować prezentację, w której przedstawią przykłady ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji

„Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.

2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującym oraz uzupełniają informacje o swoje przykłady. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna lub wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Rybi szkielet.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracować metodą rybiego szkieletu, opracowując temat: *Co to jest historiozofia?*.
Nauczyciel rysuje na tablicy uproszczony szkielet ryby i w razie potrzeby wyjaśnia metodę. W głowie ryby umieszcza problem do przeanalizowania. Następnie uczniowie zgłaszają podstawowe czynniki, które ich zdaniem wpływają na przedstawioną sytuację. Uczniowie zgłaszający poszczególne czynniki muszą je uzasadnić. Następnie uczniowie uzupełniają mniejsze ości szkieletu, podając, w jaki sposób i w jakim stopniu na sytuację mogą mieć wpływ mniejsze elementy. Na koniec chętni uczniowie formułują wnioski na podstawie zebranych pomysłów.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Zapoznaj się z treścią poniższego audiobooka. Zastanów się, czy zaprezentowany przez Cieszkowskiego podział jest logiczny. Rozważ także, czy w niektórych jego punktach nie wydaje ci się on podziałem sztucznym. Uzasadnij swoją odpowiedź.* Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5-8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, a następnie wszyscy wspólnie omawiają: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują polecenie 2 zawarte w sekcji „Audiobook”: *Jeszcze raz przeanalizuj, na czym polegały zmiany dokonane w obrębie Hegłowskiej filozofii dziejów przez Cieszkowskiego. Które z nich uważasz za najważniejsze, dlaczego właśnie te? Uzasadnij swoją odpowiedź.*

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Migasiński J., *Filozofia nowożytna*, Warszawa 2011.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.